

în plus, stadiul încă extrem de precar în care se află cercetarea epocii bronzului târziu în sudul Europei de Est. În ceea ce privește partea de interpretare, cred că materialul în general modest care a stat la dispoziția autorului, nu oferea prea multe posibilități în acest sens. Condiții în care autorul s-a văzut nevoit, de multe ori, să "forțeze nota", depășind arealul și materialul care făcea obiectul principal al lucrării. Concluziile autorului cu privire la geneza, încadrarea cronologică, precum și la statutul culturii Sabatinovka, trebuie privite ca un exercițiu intelectual util care deschide câteva direcții de perspectivă ale cercetării.

Valeriu CAVRUC

Ștefan Cucos,
FAZA CUCUTENI B ÎN ZONA
SUBCARPATICĂ A MOLDOVEI, BMA, VI,
Editura "Constantin Matasă", Piatra-Neamț, 1999,
227 p. + 4 anexe + 72 fig. + 2 tab.

Volumul, în fapt teza de doctorat a regretatului Ștefan Cucos, constituie prima sinteză a fazei Cucuteni B și, totodată, prima monografie regională referitoare la această cultură. În realizarea sa, pe lângă rezultatele proprii din cuprinsul celor 11 așezări cercetate personal sau în colaborare, autorul a beneficiat și de rezultatele obținute în alte nouă stațiuni de o parte dintre colegii săi, aceștia având amabilitatea să i le pună la dispoziție.

Lucrarea, apărută postum, sub egida Centrului Internațional de Cercetare a Culturii Cucuteni din Piatra-Neamț, debutează cu o prefață a editorilor, urmată de o scurtă introducere în care autorul expune principalele motive care l-au determinat să aleagă această temă și, de asemenea, mulțumește tuturor acelor care, mai mult sau mai puțin, l-au ajutat la realizarea ei, precum și de o listă a abrevierilor folosită în cuprinsul acesteia.

În capitolul I (*Condițiile mediului natural*) sunt prezentate pe scurt principalele caracteristici geografice ale arealului subcarpatic moldovenesc, iar în capitolul II (*Istoricul cercetărilor*), așa cum reiese din titlu, este prezentat un scurt istoric al cercetărilor efectuate de-a lungul timpului în spațiul geografic menționat.

Capitolul III (*Așezările*) este împărțit în cinci subcapitole: A. *Categorii și stratigrafie*, B. *Locuințele*, C. *Complexele de cult*, D. *Gropile* și E. *Fortificații*. În primul dintre acestea sunt prezentați principalii factori care au determinat amplasamentul așezărilor; o tipologie a acestora, bazată pe criteriul altitudinal, rezultând astfel trei tipuri de așezări: „... situate pe forme de relief cu altitudine mare (culmi subcarpatice, prelungiri montane), situate pe locuri cu altitudine medie (terase, pîteni de terase cu pante înclinate), situate pe locuri joase (terase inferioare, insule, în imediata apropiere a luncilor)”; precum și o stratigrafie a fiecăreia dintre acestea. În cel de-al doilea subcapitol, dat fiind caracterul inedit al acestora, sunt prezentate detaliat, împreună cu inventarul lor, un număr de 60 de complexe de locuire. Sunt redată o serie de aspecte cum ar fi: forma, dimensiunile, lipsa sau existența platformelor, tehnica de construcție, materiile prime folosite, orientarea acestora etc. În subcapitolul trei sunt prezentate cele opt complexe de

cult cercetate în cuprinsul așezărilor subcarpatice din Moldova: cinci provenind de la Ghelăiești-„Nedeia”, unul de la Văleni-Piatra Neamț și două de la Poduri-„Dealul Ghindaru”. Ca și în cazul locuințelor, sunt redată principalele lor caracteristici, precum și inventarul acestora. În subcapitolul patru sunt prezentate, împreună cu inventarul lor, cele 56 de gropi cercetate, făcându-se referire, în principal, la forma și dimensiunile acestora. În ultimul subcapitol se precizează lipsa sistemelor de fortificații din cuprinsul așezărilor Cucuteni B cercetate în Subcarpații Moldovei, fără a se exclude însă existența lor în cadrul altor așezări aparținând ultimei faze de evoluție a culturii.

Capitolul IV (*Unelte și arme*) este divizat în două subcapitole: *A. Materii prime* și *B. Tipuri*, în cadrul său fiind prezentate uneltele și armele descoperite în cuprinsul așezărilor cucuteniene subcarpatice cercetate. În primul subcapitol se face referire la materiile prime folosite, care pot fi locale sau procurate prin intermediul schimburilor intertribale (cazul silexului, obsidianei și cuprului). Materiile prime sunt analizate atât sub aspect tipologic, cât și al ponderii lor în realizarea utilajului. În cel de-al doilea subcapitol este realizată o „tipologie funcțională” a utilajului documentat, împărțit în două mari categorii: unelte și arme, precum și una ce are în vedere tipul de materie primă folosită: diversele categorii petrografice, osul, cornul, arama și lutul. La rândul lor, uneltele și armele de piatră au fost împărțite în piese de piatră cioplită și obiecte de piatră șlefuită. Cercetările efectuate în cadrul așezărilor cucuteniene subcarpatice pun în evidență diversitatea tipologică a utilajului, precum și frecvența și ponderea anumitor tipuri în cadrul stațiunilor, fapt condiționat atât de existența sau lipsa unei anumite categorii de materie primă, cât și de necesitățile diferite ale comunităților umane din cadrul acestora ca urmare a diferențierii lor economice și „... poate chiar de o specializare a lor în realizarea unor unelte și arme destinate schimburilor intertribale”.

Capitolul V (*Ceramica*) este împărțit în trei subcapitole, în primele două analizându-se, din punctul de vedere al formei și decorului, speciile ceramice corespunzătoare fiecăreia din cele două etape ale fazei Cucuteni B, respectiv Cucuteni B₁ și Cucuteni B₂, iar în ultimul sunt prezentate celelalte categorii ceramice întâlnite, de asemenea, din punctul de vedere al formei și decorului. Ceramica Cucuteni B a fost împărțită de autor în două mari categorii: „... ceramica nepictată (uzuală) și ceramica pictată (semifină și fină)”. În cadrul fiecăreia dintre acestea sunt prezentate tehnica de realizare, o „tipologie funcțională” a formelor întâlnite, precum și o analiză a tipurilor de decor existente, ținându-se cont de dispunerea acestora pe registre tectonice care, la rândul lor, pot fi divizate în metope. De asemenea, decorul este analizat avându-se în vedere cele două stiluri picturale caracteristice fazei Cucuteni B: ϵ și ζ . În ultimul subcapitol sunt analizate, din punctul de vedere al tehnicii de realizare, formelor și decorurilor, categoria ceramică „cu toarte pastilate”, „variantele Monteoru” și cea de tip Cucuteni C.

Capitolul VI (*Plastica*) este divizat în două subcapitole: *A. Plastica antropomorfă* și *B. Plastica zoomorfă*. În primul dintre acestea se realizează o tipologie a statuetele antropomorfe feminine (predominante) și masculine (cu o frecvență redusă), în funcție de poziția acestora – verticală și șezândă - precum și o analiză a reprezentărilor falice. În ultimul subcapitol sunt analizate statuetele și vasele zoomorfe. Acolo unde a fost cazul, atât reprezentărilor antropomorfe, cât și celor zoomorfe, le-a fost prezentat și decorul.

În capitolul VII (*Obiecte de podoabă și diverse*) sunt prezentate cele câteva obiecte de podoabă descoperite (perle de lut, rondoale ceramice, pandantive etc.), obiecte

de mobilier (un tron și câteva altare de lut), iar la categoria „diverse” au fost incluse un topor de lut miniatural cu brațele în cruce, un „brici” de aramă descoperit la Târgu Ocna-„Podei” și două tablete de lut de formă circular-discoidală.

Capitolul VIII (*Periodizare și cronologie*) este divizat în trei subcapitole: *A. Etape*, *B. Sincronisme* și *C. Cronologia absolută*. În primul dintre acestea se face un scurt istoric al periodizărilor fazei Cucuteni B realizate de-a lungul timpului de cercetători, autorul optând pentru cele două etape clasice, deja consacrate, ale acesteia, respectiv Cucuteni B₁ și B₂, fiecare dintre ele divizate în câte două subetape: B_{1a} și B_{1b}, respectiv B_{2a} și B_{2b}. În subcapitolul doi sunt prezentate diferitele sincronisme dintre faza Cucuteni B, cu cele două etape ale sale, și alte culturi contemporane, atât din arealul intern, cât și din cel extern. În ultimul subcapitol, pe baza datelor ¹⁴C, se încearcă realizarea unei cronologii absolute a fazei Cucuteni B din Subcarpații Moldovei, aceasta evoluând între 2900 ± 100 – 2600 ± 100 î.e.n., după autorul lucrării, deși este evident faptul că avem de-a face cu date necalibrate.

În capitolul IX (*Considerații generale*), ultimul de altfel, împărțit în două subcapitole: *A. Așezările*” și *B. Dezvoltarea economică și socială*”, sunt prezentate concluziile autorului referitoare la așezările Cucuteni B din zona geografică studiată, precum și principalele îndeletniciri ale comunităților umane de aici, respectiv cultivarea plantelor, creșterea animalelor și, într-o măsură mai mică, vânătoarea și pescuitul. Referitor la fiecare îndeletnicire în parte, au fost menționate speciile întâlnite, frecvența și ponderea lor în cadrul așezărilor cercetate.

Lucrarea se continuă cu un repertoriu al așezărilor Cucuteni B din Subcarpații Moldovei, în număr de 73.

De asemenea, au fost introduse cinci anexe referitoare la structura petrografică a materialului litic, realizată de autor împreună cu A. Muraru; analiza fizică și tehnologică a ceramicii de la Ghelăiești-„Nedeia”, realizată de Paula Chiribută; resturile de faună descoperite în 1982 la Ghelăiești-„Nedeia”, realizată de S. Haimovici; piesele osoase (arșice) descoperite în nivelul B₁ de la Ghelăiești-„Nedeia”, realizată de Olga Necrasov și analiza cantitativă a pieselor de aramă, după S. Junghans, E. Sangmaister și M. Schröder.

Pentru a facilita accesul cercetătorilor străini la conținutul lucrării, aceasta a fost înzestrată cu un rezumat și o legendă a figurilor, ambele fiind traduse în limba franceză de către M. Alexianu.

Volumul mai beneficiază de o listă bibliografică consistentă, de un index complet, precum și de un bogat material ilustrativ.

Valoarea acestuia, al cărui principal scop a fost acela de a lămurii, chiar și numai parțial, o serie de probleme referitoare la sfârșitul eneoliticului de pe teritoriul Moldovei, cu precădere din zona sa subcarpatică, constă - mai ales - în punerea în circuitul științific a numeroase informații și materiale cu caracter inedit.

În acest sens, meritul principal îi revine autorului care a înțeles necesitatea realizării unor cercetări pluridisciplinare, fapt pentru care a contactat o serie de specialiști din alte domenii de activitate, care au realizat studii interdisciplinare ale căror rezultate au fost prezentate în anexele lucrării.

Constantin PREOTEASA